

XVI—XVII. SZÁZADI KÖNYVGYŰJTŐK KÖTETEI A CSÍKSOMLYÓI FERENCES RENDHÁZ KÖNYVTÁRÁBAN

A salvatoriánus ferences rendtartomány egyik legkeletibb rendházaként 1400 körül alapított csíksomlyói rendház jelentős szerepet játszott Erdély művelődéstörténetében. Viszontagságos, többszöri dülást megélt története ellenére könyvtára a XX. századig viszonylagos épségben maradt, őrizve gazdag középkori kézirat- és ősnyomtatvány állományát, ritkaságokat is rejtő antika- és XVII. századi nyomtatvány gyűjteményét, s egy sorozatot a rendház nyomdájának termékeiből. Kézirattárának valamikori gazdagságára engednek következtetni a ferences rend történetét bemutató, második világháború előtti munkák jegyzetei, az azokban említett történeti naplók, kézirat- és énekeskönyvek, s a művelődés-történetírás megannyi más kiváló forrása.¹

E közlemény keretében magyarországi forrásokra támaszkodva² próbáljuk néhány adalékkal gazdagítani a csíksomlyói könyvtár és Erdély olvassmánykultúrája történetére vonatkozó ismereteinket, s ugyanakkor igyekszünk adatokkal szolgálni a ferences rend egyes kiemelkedő személyiségei műveltségének megítéléséhez. Csak adalékokkal szolgálhatunk, hiszen a könyvtár XVI—XVIII. századi állományának teljességre törekvő leírásához hosszú erdélyi kutatómunkára lenne szükségünk. Adalékokról kell beszélnünk egy másik nézőpontból is: a rendelkezésünkre álló magyarországi forrásanyag közlése is kisebb kötet, s nem egy nyomdai ívet igényelne.

Válogatásunk a következő szempontok szerint történt: (a.) a további kutatást segítő, a fennmaradt írásos forrásokra támaszkodva megkíséreltük összeállítani a könyvtár katalógusainak jegyzékét, (b.) kapcsolódva a magyarországi könyv-, könyvtár- és irodalomtörténeti kutatásokhoz olyan adatokat közlünk, amelyek már ismert személyekre vonatkoznak (pl. Nádasy Bálint vagy Kájoni János).

1. A rendház történetére vonatkozó adatok összefoglalását ld. Karácsony János: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, I. kötet, Bp., 1923. 305–455., II. kötet, Bp., 1924. 26–34., 215–280.; Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*, Kolozsvár, 1927. György József: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár, 1930. 146–191.; A könyvtár történetére: Glósz Miksa: *A csíksomlyói szentferencendi szerzetesek nyomdájában az 1662–1884-ig megjelent könyv és egyéb nyomtatványok teljes címtára*, Csíksomlyó, 1884.; Baráth Béla: *Ősnyomtatványok Csíksomlyón*, Erdélyi Tudósító 1941. XX. évf. 54–56., 74.; Muckenhaupt, Elisabeta: *Carti Aldine pe teritoriul judetului Harghita*. In: Acta Hargitensia, 1980. 171–180.

2. Ábel Jenő jegyzetei a csíksomlyói ferences rendház könyv- és kézirattárában, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára MS 335/6.; Fejérpataki László jegyzetei a csíksomlyói ferences könyvtár antika gyűjteményéből. Országos Széchényi Könyvtár Folia Hungarica 1525.; Szádeczky-Kardoss Béla részére készült iratmásolatok a csíksomlyói ferences rendház könyvtárában. József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára MS T 63.

I. A könyvtár XVII–XVIII. századi katalógusai:

1. 1622. augusztus 21.
„Inventarium Clenodiorum omnium Monasterii Chykiensis. . . Anno 1622. die 21. Augusti” Magyar nyelvű, kötetes kézirat, 233 könyv felsorolásával.³
2. 1664. Feltételezett.
Ábel Jenő jegyzetei alapján arra következtetünk, hogy ebben az évben leltározták a könyveket, mert a legtöbb „Conventus Csikiensis” bejegyzés ez évből való. A bejegyzések száma több annál, semminthogy egy év során beszerzett könyveknek hihetnénk őket.
3. 1681. Feltételezett, az előzővel azonos indoklással.
4. 1721.
Fejérpataki László feljegyzése alapján a könyvtár állománya ekkor 1385 mű, ami a további katalógusok ismeretében valószínűtlen.⁴
5. 1727. június.
Teljes rendházleltár, 728 könyv felsorolásával.⁵
6. 1734.
Teljes rendházleltár. 755 könyv felsorolásával.⁶
7. 1753.
Betürendes katalógus. Fejérpataki szerint a legterjedelmesebb, de a könyvek számát nem közli.⁷

Ez után csak egy 1873-as „felületes rövid jegyzék”-ről tudunk, melyet ugyanígy említ Ábel és Fejérpataki is.⁸

II. Néhány ferences possessor:

Soltész Zoltánné a gyöngyösi ferences könyvtár antiquái bejegyzéseinek publikálásakor⁹ felhívta a figyelmet arra, hogy noha a ferencesek csak „ad usum” birtokolták könyveiket, mégis jelentős könyvgyűjtőket ismerünk közülük. Hogy mennyire nem csak használatra volt a könyv éppen náluk, bizonyítja az, hogy a könyvet gyakran magukkal vitték akkor is, ha más rendházba kerültek. A feltételezés bizonyítására három olyan adatot közlünk, amely egyben már ismert nevű gyűjtő könyvtárának újabb darabjait mutatja be.

Nádasdy Bálint könyvei közül Soltészné 24 kötetet (28 kiadvány) talált meg.¹⁰ A 25. kötet Dionysii Carthusiani in evangelium Matthaei enarration, Parisiis, 1542. A címlapon: „*Emptus sum ad usum Fratris Valentini de Nadasd per M. d. Andream de Bator 1546.*”

Nyári Balázs eddig is ismert „Regula beati patri nostri Francisci (Brixiae, 1502.)” című kötetet nemcsak magának szerezte meg, mint erről a csiksomlyói könyvtár ugyan ezen kötetének bejegyzése tanúskodik: „1504. *Hunc libellum Constitutionum ego frater*

3. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 33a.

4. Fejérpataki László id. jegyzetek Fol. 3.

5. Szádeczky-Kardoss Béla részére készült másolatok MS T. 63/1.

6. Szádeczky-Kardoss Béla id. jegyzetek MS T 63/2.

7. Fejérpataki László id. jegyzetek Fol. 3.

8. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 32b. és Fejérpataki László id. jegyzetek Fol. 3. Itt jegyeznék meg, hogy Ábel a Fol. 32b-n említ év nélkül egy „Catalogus Librorum Conventus Csík-Somlyoniensis” „elégge pontos, de nem kimerítő” jegyzéket, s minthogy a többi datált katalógust ismeri, ezért ez az említés erősíti azt a feltevést, hogy az 1664. vagy az 1681. évben a leltározáskor katalógus is készült. Természetesen bizonyító erejűnek mi sem hisszük ezt az adatot.

9. Soltész Zoltánné: *XVI. századi könyvgyűjtők kötetei a gyöngyösi műemlékkönyvtár antikva-gyűjteményében*, In: Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1965–1966. 115–141.

10. Soltész Zoltánné *i. m.*, 116–120. A 25. kötetéről Fejérpataki László feljegyzéséből tudunk. id. jegyzetek Fol. 3.

*Blasius de Nyari fratrum Hungarorum vicarius assignavi loco nostrò de Sebes*¹¹ ita quod nullus loco ab eodem possit alienare vel exportare sed fratres secum in loco tuto habeant pro consciencie ipsorum servacione." Más bejegyzés: „*Nicolaus Bech Anno Domini 1515.*”¹²

Gyöngyösi János gyöngyösi quardián bejegyzése mint donátoré található „*Sermones angelicas (Venetii, 1490.)*”¹³ című ősnymtatványában: „*Ego frater Johannes Porcolab de Gyöngjos dedi hunc librum fratri Francisco Anno Domini 1594.*” A kötetet a csíksomlyói könyvtárban 1664-ben katalogizálták: „*Conventus Csikiensis 1664.*”¹⁴

Tudunk természetesen olyan könyvtulajdonosról is, kinek gyűjteményét részben rekonstruálni is lehet e bejegyzésekből. Ilyen például Somlyai Miklós csíksomlyói quardián¹⁵, akinek 7 könyvéről tudunk számot adni:

1. Nicolaus de Lyra: *Glossae in universam Bibliam*, Nürnberg, Anton Koberger, 1481. január 22. Tom. 1–3.

A második kötetben: „*Frater Nicolaus Somlai.*” A kötetet 1681-ben katalogizálták: „*Conventus Csikiensis 1681.*”¹⁶

11. A ferencrendieknek Sáros megyei rendháza is gazdag könyvtárral bírt, mint erről Tuhirinszky Károlynak Varjú Elemér számára készült feljegyzése is tanúskodik: *Ősnymtatványok a Szent Ferencrendiek alsó-sebesei zárdájában*. Sáros vármegye, Eperjes mellett, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, MS 647/11. E jegyzéken 61 incunabulum szerepel.

12. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 12a.; Fejérpataki László Fol. 23. A másik ismert Nyári Balázs kötetet ld. Soltész Zoltánné *i. m.*, 130.

13. Ábel Jenő (Fol. 19a.) jegyezte fel ilyen adatokkal ezt az ősnymtatványt, azonban így Baráth Béla idézett jegyzékéről hiányzik. Ott kettő, 1490-ben Velencében megjelent „*Sermones*” kötet található (1b. és 46.): Augustinus: *Sermones ad Heremitas*, Venetiae, 1490. aug. 10. Bernardinus Rizus (Hain–Copinger 2003, GW 3004 – Megjegyzendő, hogy a szerző Pseudo Augustinus!); és Robertus Caracciolus: *Sermones de laudibus sanctorum*. Korr. Gasparino Borro. Venetiae, 1490. okt. 1., Bernardinus Benalius (Hain–4482, GW 6059). Mivel ezek közül egyik sem egyezik Ábel rövid leírásával, feltehetjük, hogy a kötet a XX. század első négy évtizedében tűnt el. Hogy ez elképzelhető, álljon itt csak egy példa: Pázmány Péter 1636-ban Pozsonyban kiadott prédikációs kötete (RMK I. 663.) Csíksomlyóról került a piaristák budapesti Központi Könyvtárába (jelzete: A/1/4.) mégpedig úgy, hogy a Todorescu-könyvtárral az Országos Széchényi Könyvtárba s onnan a piaristákhoz jutott.

14. Gyöngyösi János könyvtárának egy másik kötetét ld. Soltész Zoltánné *i. m.*, 127. E bejegyzés: Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 19a.

15. Somlyai Miklósnak a gyöngyösi antiquák között nem volt könyve, így az életére vonatkozó adatokat itt tartjuk szükségesnek összefoglalni (Nádasdy Bálint, Gyöngyösi János és Nyári Balázs esetében ettől eltekintettünk, mert Soltész név hivatkozásain kívül mi sem ismerünk adalékokat élet-történetükhöz): 1615-ben lépett a rend tagjai sorába (Karácsonyi János *i. m.*, I. 453.) s 1629-ben küldték Csíksomlyóra, hogy ott Várad Jánost felváltva, mint quardián a meglazult fegyelmet helyreállítsa. 1629–1640-ig volt először a közösség vezetője (Karácsonyi János *i. m.*, II. 27., 33–34.), de ő is híve lett annak a gondolatnak, hogy létrejöjjön a külön erdélyi rendtartomány, a Stefanita-örtség (Karácsonyi János *i. m.*, I. 454.). Tevékenyen részt vett azokban a tettegességgel fajúló vitákban, amely a rend bosnyák és magyar tagjai közt zajlott, közben kétszer is őt választották quardiánná: 1644–1648., és 1659–1661. (Karácsonyi János *i. m.*, II. 223–238., 267.). Megjegyzendő még, hogy Karácsonyi, mint Csíksomlyai Miklóst említi az idézett helyeken. Műveltségéről annyit tudunk, hogy zeneértő ember volt, s két litániát is írt a csíksomlyói Mária tiszteletére (*Édes hazámnak akartam szolgálni*. Összeállította Domokos Pál Péter Bp., 1979. 117–119.)

16. Hain–Copinger 10369. Ábel Jenő (Fol. 3a.) említi, hogy a bejegyzés e három kötetes ősnymtatvány II. kötetében volt. Baráth Béla jegyzékén (92.) pedig az áll, hogy „csak az I. és III. kötete van meg”. Csak feltevésként említtük, hogy a Budapesti Központi Piarista Könyvtárnak e műnek csak a II. kötete van meg (jelzete Inc. 32. Sajó Géza–Soltész Erzsébet: *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, Bp., 1970. 2406.); talán nem elképzelhetetlen, hogy a 13. jegyzetben említett esethez hasonló módon került e kötet is mai helyére. E feltevést possessor-bejegyzéssel nem tudjuk alátámasztani.

2. Roderius Zamorensis: *Speculum vitae humanae*. Augsburg. Günther Zainer, 1471. január 11.
Bejegyzések: „*Nicolai Somliay*”; „*Ex libris Pauli de thelze (?)*”; „*Patris Raphaelis Andrási*”; „*Reverendi Patris Pauli Ebeczki*.”¹⁷
3. Johannes Paulus Gallucius: *Introductio ad Symbolum Fidei*. Coloniae, 1588.
Bejegyzések: „*Imre deak adta az könyvet nekem Frater Miklosnak Somliaynak 1634. 13. Junii*”; „*Reverendus M. Syket*”; „*Michael Syket*”; „*Frater Bonaventura Custos Leopoldus Fratri Stephano Vngero amoris erga*”; „*Conventus Csikiensis 1681.*”¹⁸
4. Osvaldus de Lasko: *Biga salutis*, Hagenau, 1502. Február 17.
Bejegyzések: „*Frater Nicolaus Somliat*”; „*Ad usum fratris Emerici de Gienges Anno 1570.*”; „*Fratrum Anno domini 1639. (!)*”; „*Conventus Csikiensis 1681.*”¹⁹
5. Anselmus: *In omnes Pauli epistolas*, Coloniae, 1533.
Bejegyzések: „*Tamas Bagne (!?) adta ez könyvet nekem Frater Miklosnak Somliainak 1630. 11. die Junii*”; „*Is liber pertinet ad me Franciscum Birtate. Ego sumpsit in anno domini 1605.*”; „*Conventus Csikiensis 1664.*”²⁰
6. Haymo: *Homiliae Hyemales*, Coloniae, 1546.
Bejegyzések: „*Frater Nicolaus Somliat 1632.*”; „*Frater Nicolaus Somliay Guardianus Chykiensis 1635.*”; „*Ad usum fratris Benedicti de chergy est concessus iste liber per Reverendum Patrem M. Emericum de Thwys Anno 1549.*”; „*Conventus Csikiensis 1664.*”²¹
7. Johannes von Eck: *Homiliarum libri*, s. 1. 1534.
Bejegyzések: „*Frater Nicolaus Somliay*”; „*Ad usum Fratris Johanni de Mohacz 1555.*”; „*Concessus Reverendo Patri Michaeli Nagy Sacerdoti ex Monasterio Csikiensi ad tempus cum obligatione restituendi 1667. 8. octobris*”; „*Conventus Csikiensis 1664.*”²²

Ebeczky Pál nevét nem találtuk a rendtörténeti munkákban,²³ pedig minden bizonynyal művelt ember lehetett. Erről tanúskodik az az 18 mű, amit könyvei közül ismerünk:

1. *Rationale divinorum*, Hagenau 1509. Graece.
Bejegyzések: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky Anno 1680*”; „*Sum Adami Ropozicziani Anno Domini 1557.*”²⁴
2. Johannes Baldus de Janua: *Catholicon*, Venetiae, 1506.
Bejegyzések: „*Patris Pauli Ebecki*”; „*1578 Blasius Aratus*”; „*Basillius literatus de Kazon in anno domini 1579*”; „*Ex libris Venerabilis Domini Petri N. Divini verbe dedonatoris apud Dominum Martinum*”²⁵
3. Lásd Somlyai Miklós 2. könyvét.
4. Daniel Agricola: *Passio Domini Nostri*, Basel, 1514.
Bejegyzés: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky Anno 1677.*”²⁶
5. *Formulare instrumentorum*, Coloniae, 1502.
Bejegyzés: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczki*”²⁷
6. Cassiodorus: *Exposition Psalterii*, Basel, 1491., Amersbach.
Bejegyzések: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky Anno 1677*”; „*Dominus Johannes de patauia (. . . ?) ista dedit hunc librum nudum (!) Domui Sancte Trinitatis in Campo Regio propter*

17. Hain–Copinger 13490., Baráth Béla 110. A bejegyzés: Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 5a.
18. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 5b–6a.
19. RMK III. 108. A bejegyzés: Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 6a.
20. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 10a.
21. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 16a.
22. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 19a.
23. Sem Karácsonyi János, sem Boros Fortunát nem említi, csupán Ebeczky Sándor nevű provinciális-helvettést, aki 1614-ben Nagyszombatban halt meg (Karácsonyi János *i. m.*, II. 613.).
24. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 5a.
25. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 5a.
26. Ábel Jenő Fol. 7a-n lévő jegyzetén nem említi a kiadási adatokat. Daniel Agricolának ez a műve tudtunkkal csak egy kiadást ért meg. Lásd: Johann Christoff Beck–August Johann Burtorff: *Neu-ermehrtes historisch- und geographisches allgemeines Lexicon*. Basel, 1742. Band I. 163.
27. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 7a.

deum dicatur sibi unum Ave maria"; „*Liber domus Sancti Trinitatis ordinis carthusiensis prope Brunnam*”.²⁸

7. Agenda caeremonialia secundum ritum Cathedralis Ecclesiae Olomucensis, Cracoviae, 1586. Bejegyzések: „*Paulus Ebeczky*”; „*Hunc librum Agendorum Caeremonialium comparavit Wencelaus (!) Mazule pro tempore praefectus arcis Joroshowin sumptibus Ecclesiae Erdpergensis. Hoc igitur iure sum praedicta possidet Ecclesia 1604*”; „*Hunc librum obtulit Reverendi Patris Szent Imretiensi Stephani Jelenfi coniunx Georgii Szabo in memoriam Reverendi Patris*”; „*Georgii Ordinis Sancti Benedicti post mortem Reverendi Patris Stephani*”; „*Conventus Csikiensis 1705*”.²⁹
8. Petrus de Palude: Sermones, Moguntiae, 1608. Bejegyzés: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky*” „*Anno Domini 1677*”.³⁰
9. Gabriel Barletta: Sermones quadragesimales et de Sanctis, Brescia, 1497–1498., Jacobus Britannicus. Bejegyzések: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky*”; „*Stephano Pastoris pap astuan (!) Tatrossy*”.³¹
10. Biblia Sacra, Lugduni, 1542. Bejegyzések: „*Ex libris Pauli Ebeczky 1671. Emptus 50*”; „*Sum ex libris Joannis Saarkeczy dono dabat frater ipsius sanguineus Nicolaus Saarkesy 21 Aprilis anno 1620*”; „*1650. die 1. Septembris dono dedit Generosa ac honesta domina Elizabeth Szasz de Dees consortis quondam Stephani Szikszay relicta vidua in aeternam memoriam*”.³²
11. Thomas Aquinas: De cura animorum, Romae, 1583. Bejegyzések: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky Anno 1676 dono datus ab Illustrissimo Comite Samuele Kalnoky*”; „*Emptus est librorum Cathalogo Samuelis Kalnoki inscriptus Anno 1675. die 6 Januarii in Inclyta Transylvaniae Corona*”.³³
12. Meffret: Sermones de tempore et de Sanctis, sive hortulus reginae, Pars 1–3. Ábel nem tünteti fel, hogy a 8 XV. századi kiadás közül melyik volt Csíksomlyón. Bejegyzések: „*Ex libris Reverendi Patris Pauli Ebeczky Sacerdotis in Csik Szentmarton Anno 1672*”, „*Residentiae Esztelnekiensis 1721*”.³⁴
13. Ludovicus Granatensis: Conciones, Coloniae, 1625. Bejegyzések: „*Ex libris Georgii K. Czifws (!?) nunc vero Patris Pauli Ebeczky*”; „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky 1689*”; „*Conventus Csikiensis 1705*”.³⁵
14. Jacobus Kleist: Feudalium conclusionum decades. Francofurti, 1568. Bejegyzések: „*Generosus Dominus Michael Szabo Notarius Csikiensis donavit hunc librum Patri Paulo Ebeczki Szent Martoniensi manu propria Anno 1683 die 17 Maii id est in festo Ascensionis*”; „*Anno Domini 1650 Admodum Reverendus Pater Franciscus Sancti Georgi Archidiaconus et Abbas N. nec non canonicus Strigoniensis dono misit hunc librum mihi Andreae Czedo ex Tirnavia*”.³⁶
15. Franciscus Toletanus: Commentaria in Aristotelem logicam, Coloniae, 1589. Bejegyzések: „*Ex libris Patris Pauli Ebeczky 1677*”; „*Emptus Claudipoli a clarissimo domino Lectore Andrea Croato 18 die Novembris Anno 1611*”; „*Biasius Maxai Claudio-*

28. Hain–Copinger 4574., GW 6163., Baráth Béla 48. A bejegyzés: Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 8b–9a.

29. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 10a.

30. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 11b.

31. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 11b-n csak azt írja, hogy „Barletta, Sermones csonka (saeculum XV.)”. Ennek alapján azonosítottuk a művet Hain–Copinger 2459., GW 3400.-ra Baráth Béla jegyzékén nem szerepel, de feltehetően annak a 23 kötetnek egyik darabja lehetett, amelyet Baráth nem tudott biztosan azonosítani (például, mert a kötet csonka volt).

32. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 13a.

33. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 15b.

34. Baráth Béla jegyzéke alapján (96.): Nürnberg, 1496. aug. 24., Anton Koberger (Hain 11007.) Csíksomlyón a II. rész volt csak meg. A bejegyzés: Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 16b.

35. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 17a.

36. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 20a.

poli propriis a Lectore Andrea Croato Phylosophiae et Medicinae doctore comparabat sumptibus Anno MDCXI".³⁷

16. Jodaeus Clichtoveus: De sanctis (?)
Bejegyzések: „*Ex libris Pauli Ebeczky dono datus ab admodum reverendo Domino Bartholomeo Szebeleby (!) Archidiacono Romano Catholico in Haromszek nunc autem vicario Generali Apostolico per totam Transylvaniam in sue memoriam aeternam*”; *Conventus Csikiensis 1705*.”³⁸
17. Timotheus Brightus Cantabrigiensis: Hygenia id est de sanitate tuenda, medicinae pars 1–2. Francofurti, 1588.
Bejegyzések: „*Partris Pauli Ebeczky*”; „*Conventus Csikiensis*”.³⁹
18. Hieronymus: In librum Hippocratis, Romae, 1574.
Bejegyzések: „*Ex libris Pauli Ebeczky Anno Domini 1676*”; „*Conventus Csikiensis 1705*”.⁴⁰

III. Kájoni Jánosra vonatkozó adatok:

A román származású orgonista, orgonaépítő ferences guardián a XVII. századi magyar énekköltészet egyik kiemelkedő alakja. Énekeskönyvét nemrég rendezte sajtó alá Domokos Pál Péter,⁴¹ s meg fog jelenni a Régi Magyar Költők Tára XVII. századi sorozatában is. E kötet jegyzetanyagához szeretnénk hozzájárulni a következő adatokkal, amelyek részint kézírataira, részint olvasmányaira vonatkoznak. Könyvtárának 9 darabját ismerjük:

1. Theodorus Dorsten: Botanicon, continens herbarium, aliorumque simplicium, quorum usus in medicina est . . . Francofurti, 1540.
Bejegyzés: „*In usum simplicem Fratri Patris Joanni Kaioni Ordinis Minorum organistae et organifabri post mortem devoluturus ad Conventum Csikiensem Anno Domini 1666*”.⁴²
2. Johann von Cuba: Hortus sanitatis, de herbis et plantis, de animalibus et reptilibus, de avibus. . . Venetiis, 1511. E kötetel egybekötve magyar nyelvű herbarium 1673-ból. Írta: „*Frater Johannes Kájoni organista et organifaber pro tempore Guardianus Residentiae in Szarhegy Gyergyó*”.⁴³
3. Polydorus Vergilius: De rerum inventoribus, Basel, 1575.
Bejegyzések: „*Frater Joannes Kájoni*”; „*Conventus Csikiensis 1681*”.⁴⁴

37. Ábel Jenőzt a könyvet kétszer jegyzetelte ki. Id. jegyzetek Fol. 15a. és Fol. 20b. A kötet érdekessége az, hogy Maksai Balázs könyvjegyzékét is e kötethez kötött üres lapokra jegyezték fel. A jegyzék (1618) tömör Leírását lásd: *Magányűjtemények Magyarországon 1551–1721. (Könyvtártörténeti Füzetek I. Szerk. Monol: István) Szeged, 1981. 58.* Olvasatát az előkészületben lévő, *Erdélyi magánkönyvtárak* című Adattár-kötetben szándékozunk közre adni.

38. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 21b-n csak ennyit ír: „Clichtovei Homil. de Sanctis 700 pagina, csonka”. Az általunk ismert legrészletesebb Clichtove-ról szóló monográfia - Jena-Pierre Massaut: *Josse Clichtove, l'humanisme et le réforme du clergé* (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège. Fascicule CLXXXIII. Paris, 1968. Tome I–II.) segítségével sem tudtuk azonosítani. Clichtove műveinek, halála utáni kiadásainak kritikai jegyzékében sem találtunk olyan művet, ami 700 oldalnyi terjedelmű lett volna. A „de sanctis” megjelölés sem fordul elő egy címben sem. Feltételezzük, hogy kolligátum kötet lehetett Ábel kezében, s az első mű tartalmát jelölhette „Homiliae de Sanctis” kifejezéssel. Ez esetben viszont számos Clichtove mű szóba jöhetne. Művei közül egyébként ismerünk egyet, ami megvolt a csíksomlyói könyvtárnak is: *Elucidatorium ecclesiasticum ad officium Ecclesiae pertinentia planius exponens et quattuor libros complectens*. Basel, 1519. Már 1525-ben Erdélybe kerülhetett, mert az első táblán a következő bejegyzés található: „Anno Domini 1525. Albertus Siculus de Datia suum me fecit mansipium” (Fejérpataki László id. jegyzetek Fol. 17.).

39. Szádeczky-Kardoss Béla számára készült másolat MS T 64. Fol. 3.

40. Szádeczky-Kardoss Béla számára készült másolat MS T 64. Fol. 12.

41. Id. a 15. jegyzetet.

42. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 32b.

43. Fejérpataki László jegyzetéből (id. jegyzetek Fol. 16.), kiadta Domokos Pál Péter (*l.m.*, 10–107.) Kájoni további, e kötetre vonatkozó jegyzeteivel együtt.

44. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 19b.

4. Jacobus de Voragine: *Sermones de Sanctis, Venetii, 1588.*
Bejegyzés: „*Ego Frater Joannes Kajoni pro meo et fratrum Custodiae Transylvaniae usu curavi compingi et renovari hunc libellum de sanctis et alium de Dominicis eiusdem Authoris Claudiopoli Anno 1679*”.⁴⁵
5. Jacobus de Voragine: *Sermones de Dominicis*
Ld. az előző tétel bejegyzését.⁴⁶
6. Ludovico Viadana: *Opera omnia. Tom. I–IV. Francofurti, 1626.*⁴⁷
7. *Missale ad Sacrosanctae Romanae Ecclesiae usum, Parisiis, 1516.*⁴⁸
8. *Cantus Catholici, Nagyszombat, 1651.*⁴⁹
9. Petrus Bayrus: *De medendis corporis humani malis enchiridion, Basel, 1578.*
Bejegyzés: Kájoni János kézírásával az előzéklap rectón:
Contra Pestem: Quando aliquis se peste infectem animadverterit, non est melior medicina, statim super apostema, id est: super pestem, faciat crucem, et dicat novem Ave Maria, etc.: per singula crucem faciendo az az: Kilencz üdvözlegy Mariat kel mondani, es Kilencz keresztet vet a pestisre et sanabitur. Ex Stellario Pomerij lib. 1. par. 5.
Aliud: Bufonem (varas beka) siccum, sed in aqua calida aliquantulum madefactum superpone et tribus diebus, vel ultra, permita super pestem stare, et pro certo sanabitur.

A könyv indexe után:

A kinek a Nyelve csapja meg ereszkedik: Egy kis Crispant, es galiczkövet törj meg apron mint a lisztet és a közep ujadot nyalazd meg, marcs bele, nyomd fel, reggelig meg gyógyul. Probatum.

Item, a kinek a nyelve alat bekaja ereszkedik, ezen oruossaggal mingyart meg tér, mind marhanak, mind embernek jo, arról ismerik pedig meg, hogy mind az ember, mind a marha ki veti a nyelvet es ha hamar nem esik, meg hal. Anno 1677. 4. Martij.

Száraz betegség ellen: Hat hetű borjunak Tüdejet, majat, lépét, vesejet, ket font isoppal es sallyaual öszue vagdalni, Kecske tejbe be asztatni egy ejel mint az eget bornak vizet kel venni, abból innya estue es reggel, probatum. Idő közben pedig Tamariscus vizet kel innya. Hurut ellen: Csuka hájjal kenni embernek volt (?) Tenyeret, mediát, ket vak szemet, mellyét es talpat (tompóra).

Purgatio: Ha mikor a purgatio ex Antinomio, hamar kel, föld meg borban az Antinomiumot ez midőn forrni kezd ved ki, had meg hülni es a mint melyen meg ihattya ad be, igen jól purgal.

*Item: Sulapium gyukeret, egy fel lotot meg törni, megszitálni, szilua leveben, auagy mehserben be adni, igen szepen purgal, minden fájdalom nélkül. Mixa Istuantol tanoltam 1678.*⁵⁰

Kájoni fennmaradt kéziratok műveinek legteljesebb jegyzékét Domokos Pál Péter állította össze.⁵¹ E munkájához nem használta Ábel Jenő jegyzeteit, így nem ismerhette a következő feljegyzéseket:

1. Hortus Devotionis . . . ex variis auctoribus selectus . . . refertus. Más kéz: „*Per me Fratrem Joannem Kaioni de Kús (!) Kaion ordinis franciscanorum Minorum observantium Valachum et in Monasterio Czikiensi Organistam*”. Vége felé: „*scriptum . . . 1654 die februarii*”.⁵²

45. Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 20a.

46. Jacobus de Voragine ilyen című munkáját nem találtuk a kézikönyvekben, de lehet bármelyik „*Sermones*” kötetének egyik része.

47. Említi a bejegyzéssel együtt Domokos Pál Péter *i. m.*, 122–123.

48. E kötethez kötve maradt fenn Kájoni egy *Calendariuma*. Domokos Pál Péter (*i. m.*, 106.) azonban úgy tudja, hogy 1515-ben jelent meg ez a szerkönyv, holott ő is Fejérvataki László (id. jegyzetek Fol. 16.) jegyzetéből dolgozott.

49. Domokos Pál Péter *i. m.*, 127.

50. Szádeczky-Kardoss Béla számára készült másolat MS T 64. Fol. 12b.

51. Domokos Pál Péter *i. m.*, 105–151.

52. Domokos Pál Péter (*i. m.*, 105.) Fejérvatakira hivatkozva (id. jegyzetek Fol. 3.) 1669-ben írottak állítja e munkát. Ez az adat ennek ellentmondó. (Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 32a.)

2. XVII. századbeli énekes könyv. Egy helyen: „*Ezt a négy Patremet Pater Joannes Kajoni fordította Magyarra azon Deak Notajara OA M D S 1671*”.⁵³ „*Officium missae praedictum et quatuor concertus de Sancti Francisco in gloriam dei et usum Venerabilis Conventus Csikiensis compositum ac Reverendis Patribus in Christo Casimiro Damokos Custodi et Nicolao Somlyai Guardiano dedicatum eset a Joanne Spielenbergero Leutschhouiense Musico Instrumentali 1659*”; „*Monasterii Csikiensis Fratrum Minorum 1652*”; „*Sit laus in secula seculorum 1634*”; „*Accepi a Valentino Zelino Albe Juliae die ultima May 1634*”; „*Anno 1639 die 28 octobris Matthias Gergely*”; „*Pater Michael Fenesi tulit Colosvarinus. 1639 Februarii 6. Claudiopolis*”.
3. Rythmi solemnnes Anno Domini 1690 De Passione Rythmi Patri Joanni Kajoni etc. Nagy Péntekre. (Versek).⁵⁴
 E kézirat kolligátum kötetben maradt fenn, melynek tartalma a következő:
 f. 1. Naptár magyar szentekkel, számos magyar és latin zsoltár
 f. 19a. Oratio de beata virgine. Imádságok.
 f. 23a–39. Egy elől csonka nyomtatvány, melynek feje „Imádságok”. Signatura: A2, B, B2, C, C2, D, D2, E, E2, F, F2, G, G2, H, H2 I. Vége díszes nyomtatott kerettel. Kis quarto.
 f. 40a. Processiora valo közönséges régi Lítania.
 f. 44b. Anno Domini 1687 die 7 Septembris. (A másoló keze).
 f. 45a-tól más írás. Cantus Lugubris Nagy Péntekre.
 f. 46b. Cantio in funere Blasi Osuald in templo Kis Aszonyiensi Anno 1676 die 26 decembris.
 f. 47a. A Krisztus kinszenvedése. (Próza).
 f. 47b. Szent Bernard könyörgése.
 f. 71a. Rythmi solemnnes. . .
 f. 80. Nyomtatvány gazdag kerettel a címlapon: „Serefin // Sz. Ferenc // életéről // és Haláláról // Ad Notam Szent Dávid Proféta éneklő könyvének // huszon-kettőd részében // a Csiki Kalastromban, Cassai Andras- által // 1679-ben. Fol. lb. Pars 1. // // Az Atyánk Szent Ferencz Olasz Nemzetségnek egygyött fényes csillaga // stb. Az egész 4 levél (nem csonka!). Signatura O2 03. Az utolsón és az elsón nincs. Végz.: . . . örök dicsőséget // A.M.D.G. et B.M.V. ac S.P.N.F.H.”⁵⁵

53. Eddig így nem ismert kézirat. (Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 246.). Feltehető, hogy meg-
 egyezik Domokos Pál Péter jegyzékének 19. tételével. (i.m., 125.)

54. Ismeretlen kézirat. (Ábel Jenő id. jegyzetek Fol. 26a.), de lehet, hogy ugyanaz, mint
 Domokos Pál Péter 18. tétele. (i.m., 125).

55. E régi magyar könyvet az RMK nem ismeri, de Fejérvataki László egy rövid leírásából
 értesültünk róla. (*Magyar Könyvszemle* 1912. 154.). Példánya ma nem ismeretes, s hogy az első rész
 mit tartalmazott, azt csak Ábel Jenőnek ebből a jegyzetéből tudjuk.